Csörsz Rumen István

Két 17. századi magyar sírvers 19. századi másolata

(Adalék az RMKT XVII. századi sorozatának pótkötetéhez)*

Régi magyar versek kéziratos másolatai gyakran bukkannak fel nyomtatványokba kötött pótlapokon vagy egyéb marginális helyzetben. Ugyancsak köztudott dolog, hogy a magántulajdonban őrzött (félig) kéziratos források még sok újdonságot rejtenek, s célszerű volna módszeres számbavételük és archiválásuk is.[1] Az alábbiakban egy ilyen, eddig rejtőzködő forrásra hívom fel a figyelmet, amely egyúttal egy további forráshoz is elvezet minket.

Kolozsváron, magántulajdonban maradt fenn egy 18. századi magyar bibliakiadás, amelybe egy kéziratos füzetet toldottak be a 19. század közepén. A Szenci Molnár-féle kottás zsoltárfüggeléket is tartalmazó Szentírás sajnos csonka: sok helyen megsérült, összeégett, címlapja és fejezetkezdő lapjai hiányoznak (Mózes II. könyvének utolsó oldalán kezdődik). Fekete Csaba szíves segítségével mégis sikerült azonosítani a kiadást: Bázelben jelent meg 1770-ben. Címlapján ezt állhatott: *Szent Biblia, az-az Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott Szent Írás. Magyar nyelvre fordíttatott Károli Gáspár által és most Harmad-szor e kis formában, maguk tulajdon költségekkel és betűikkel ki-nyomtattatták Basileában.* (Hozzákötve: *Szent Dávid királynak és prófétának száz ötven Soltári. Magyar versekre fordíttattak s rendeltettek Szentczi Molnár Albert által.*) *BASILEÁBAN, Im-Hof Rodolf János, és a' Fia, M DCC LXX. Eſztendöben.*

A könyv, miként a bibliák általában, a családi feljegyzések gyűjtőhelyéül is szolgált. Ennek a kötetnek viszont már a 19. században hiányozhatott a borítója, ezért nem oda írták fel az eseményeket – ahogyan szokás –, hanem önálló füzetet alkotó, betoldott lapokra. A nyomtatvány oldalai közül itt is több ívnyi hiányzik; a kéziratos toldás előtt az Ószövetség vége olvasható (utolsó vers: Zak 10,7); utána viszont már Márk evangéliuma (9,35) folytatódik. A füzet 8 számozatlan oldalnyi (4 lap, tehát 2 egybekötött lappár). A vegyes családi és gazdasági feljegyzéseket – akárcsak az alább közreadott verseket – Boronyai (Baranyai?) Márton jegyezte fel az 1840-es évektől vázlatos, hanyag, gyakran hibázó kézírással (az *a* és *o* betűk állandóan felcserélődnek, de nemcsak nyelvjárási okokból): „1846 Julius 16 1ª Én Boronyaí Márton meg házasatem [!] el vetem feleségűl Ballo Klárat 1847 Januárius 15 2ik fijú gyermekünk születet Dani Kereszt nevet vet mel (!) holt Dani 1850 Má[…]us 13" (fölötte későbbi ceruzával: „BC Márton 1897 ben") (1a). A 2a-ig a többi gyermekük születéséről is tudósít, táblázatos naptárral, majd a 2b-n már más kézírást találunk: „én Baranyai Dani születem 1864 év junius 14 nap"[2] –

* A tanulmány az OTKA F 48440. sz. pályázata keretében, az MTA Bolyai János Ösztöndíj támogatásával készült. Szíves segítségéért és tanácsaiért köszönetet mondok Fekete Csabának, Sárdi Margitnak, Gudor Botondnak és Szilágyi N. Sándornak.

1 A Stoll Béla által összeállított kéziratbibliográfia pótlásai (2002) közt is számos magántulajdonú forrást találunk.

2 A 3b-n ugyanezzel a gyakorlatlan írással más dátumot találunk: „…Baranyai Dani szuletem 1884be julius 14".

Boronyai Márton láthatóan egy későbbi gyermekét is Daninak keresztelte, saját nevét pedig nyilván az unokája vitte tovább: „Baranyai Márton szűletet <19…> 1897ben Decembe 24ken" (3a) és így tovább.

A két 17. századi verset a pótfüzet utolsó levelének két oldalára másolta be. Eltérő korszakokból és földrajzi helyről származnak, közös viszont a kontextusuk: mindkettő sírvers, s az Erdélyi Fejedelemség vezető személyiségeit idézik.

Rákóczi Zsigmond epitáfiumát (I.) latin megfelelőjével együtt Miskolci Csulyak István írta, s 1609-ben a fejedelem nyughelyén, a szerencsi református templomban „fekete viragos kamuka zaszlora (…) az ö Nga nevét arany betűkkel méltan irtuc fel, imez deac verseckel".[3] Talán a magyar verset is felírták a gyászzászlóra, mindenesetre 1618 óta Rákóczi Zsigmond márvány tumbájának déli oldalán látható, szintén a templomban.[4] Az RMKT XVII/2. a költő kéziratos *Diarium*ából közölte a verset, de kétségtelen, hogy sokkal többen ismerhették a kőbe vésett, nyilvánosan megtekinthető (egyébként azonos) változatot.[5]

Gilányi Gergely sírversének (II.) szerzőjét nem ismerjük. Az erdélyi fejedelmi kincstárnok, Apafi Mihály sógora 1674-ben halt meg,[6] s Gyulafehérváron temették el 1674. december 29-én; ekkor keletkezhetett az epitáfium. Az RMKT XVII/11. főszövegében szereplő változat címe: *Monumentum spectabilis ac generosi domini Gregorii Gilanyi de Bernittcz-Haza Illustrissimi ac Celsissimi Principis Transylvaniae Decimarum Fiscalium Suppremi Arendatoris. Obijt Anno 1674. 15 decembris. Aetatis 69.*[7] A kritikai kiadás öt kéziratos változatot említ a 17. század legvégéről és a 18. század első harmadából (későbbiről ezidáig nem tudtunk). Nem jelzi viszont, hogy nyilvános helyen megtekinthető volt-e akkoriban az epitáfium, s mit tudhatunk magáról a sírkőről. A temetés mindenképp református szertartás szerint zajlott le, hiszen Gilányi – örökös híján – a teljes vagyonát a református egyházra hagyta. Ennek ellenére valószínű, hogy tekintélye és fejedelmi rokonsága miatt az erdélyi államférfiak panteonjában, a gyulafehérvári székesegyházban helyezték végső nyugalomra.[8] A többször feldúlt templom síremlékei között azonban ma már hiába keressük Gilányi Gergelyét. Csupán a vers utal arra, hogy valóban kőbe vésték: Apafi Anna „E' Követ tétette emlékezetre fel."

Baranyai Mártonnak az 1840-es években tehát módja lehetett személyesen megtekinteni a két sírkövet (a fejedelemét mindenképp, de talán Gilányi Gergelyét is). Jelentősen egyszerűsödik azonban a kép, ha máshol, *közös forrásban* keressük a lemásolt szövegeket. Ez pedig nem más, mint Bod Péter *Hungarus Tymbaules…* című sírfelirat-antológiája! A mű első kötete 1764-ben jelent meg, de ebben még nem szerepelt ez a két epitáfium. A folytatás 1766-ban látott napvilágot *Hungarus Tymbaules continuatus…* címmel,[9] ebben viszont mindkét szöveget megtaláljuk – nota bene: a gyűjteményben nincs más magyar nyelvű sírvers. Hogy

---

3 RMKT XVII/2, 24. sz.

4 *Uo.,* 389; Csorba, 2005.

5 Miskolci Csulyak István 1618-ban még személyesen ellenőrizhette a márványba vésett vers pontosságát.

6 Életéről: RMKT XVII/11. 795–796. (92–93. szöveg jegyzetei)

7 RMKT XVII/11. 277. (93. sz.)

8 A székesegyházat ekkoriban többnyire az a felekezet használta, amelyen a fejedelem volt (Gudor Botond szíves közlése).

9 Teljes címe: Az előszó keltezése: 1766. szept. 12.

Baranyai biztosan e kiadványról vette a verseket, a fejedelmi sírvers utáni latin megjegyzés igazolja, amelyet – elég hibásan – Bodtól vett át. Az eredeti így hangzik: *Columna Sepulchralis extat in Templo Szerentsienſi.*[10] A Gilányi-epitáfium Lepsényi István-féle legkorábbi kéziratos másolata előtt ugyanaz a latin mondat áll, amit Bod idéz: „Hic terra tegit terram."[11]

Noha Baranyai Márton másolata innentől jóval kisebb hírértékkel bír, mindenképp méltányolandó, hogy egy olyan könyvből kereste ki és másolta le valamilyen okból a magyar sírfeliratokat, amely már akkoriban is réginek és ritkának számított. Az RMKT-nak azonban egyik kötete sem említi Bod közlését, holott – úgy látszik – megjelenése után még nyolcvan évvel is forgatták, használták, s nyilván nemcsak ezeknek a szövegeknek az ismertségét segítette. Az autográf kéziratban megmaradt Miskolci Csulyak-vers esetében ez nyilván csak másodlagos adat, bár talán nem közömbös. A Gilányi-sírvers másolatainak sztemmája azonban mindenképp kiegészül, hiszen Bod kiadása megerősítette és – mint láthattuk – további másolatok felé közvetítette a kéziratos hagyomány egyik ágát.

I.

Bod Péter: *Hungarus Tymbaules continuatus* (1766, 74–75) (eredetileg sorpáronként egy sorba írva)	Boronyai Márton kézirata (1846 után, 4a)
ITT fekſzik *Rákótzi Sigm[ond].* a' jámbor felöle jót mond. Magyar Orſzágnak támaſzſza, vala Tsáſzárunk Tanátsa Szendrö tsudálta erejét, Eger karját nagy elméjét. Erdély ſzerette óltalmát, a' Török félte hatalmát. Mi honyánkban [!] lakó népek, óhajtjuk mint igaz hívek; Azért Szendrö, Magyar, Eger, Tsáſzár, Erdély, 's minden Ember Siraſſad édes Atyádat, meg-hólt *Rákótzi'Sigmondat.*	itt fekszík Rákotzí Sígmond *A* Jámbor[12] felöle jót mond Magyar országnak támaszszo vallo Csárszáruk [!] tonátsa 5 Szendrő tsodáljo erejét – Eger Korját nogy *elméjét*[13] Erdély szerette oltalmát A tőrők félte hatalmat mí honyónkban laka népek 10 ohajtjuk mínt ígaz hívek Azért Szendrő magyor eger Csószár [!] erdély menden ember Síro*ss*od[14] édes Atyádat meg holt Rakotzi Sigmondot ————————————
Columna Sepulchralis extat in Templo Szerentsienſi. a)	Colomna sepulchrábít extát [!] ín templo Szerentsiensi B4 Nova jucu……

[10] Bod, 75.
[11] RMKT XVII/11. 93/I. sz.; Bod, 83–84.
[12] [Jámbor]
[13] [e<leg>lméjét]
[14] [Sírososod]

II.

	4b
ITT fekſzik Gilányi Gergely Nemzetes Ur, Ki nem vólt Urához Aktiofel 's Aſsúr, Fejedelmi Háznál belsö Tanátsos Ur, Vólt Fö Árendátor míg éltette az UR. Ezer hat-ſzáz felett hetven negyedikben, Életének hatvan kilentz idejében, Tizen-ötödik nap folyván *Detzember*ben, Ugyan itt Fejérvárt múlék-ki jó Hitben. Nagy Apafi Mihály Erdély' Fejedelme, Jó Ura, Sogora, 's élete' védelme, Végsö tiſztelettel mint Hivét illette, Meg-hidegült teſtét a' Sírbe tétette. Nemzetes Apafi Anna Hitesével, Tizenhét eſztendöt alig tölthete el, Ki-is hogy Férjéhez tiſztit tenné ezzel, E' Követ tétette emlékezetre fel. Néked ki ezt látod életed úgy foljon, A' meg-törött nád-ſzál nálad ne romoljon, Tégy jól míg útban vagy lelked kéſzen áljon, Töled a' meg-hóltra illyen Áldás ſzáljon. Nyúgodjál tsendeſen jó Gilányi Gergely, Eleget fáraſztott e' rabotás mühely, Teſted' nyugvására kéſzítetett ez hely, Vég Trombita ſzóra; mellyböl oſztán fel-kelyj.	1. itt fekszik Gilányi Gergely nemzetes ur Ki nem volt urához akitofel [!] assur Fejedelmí háznál belső tanátsos ur volt fő árondátor még élltelete [!] az Vr 5 2. Ezer hatszáz felet hetven negyedikben elletének hatvan kilentz. ídejében tizenőtődík nap folyván Détzemberben ugyon itt fejérvárt mulék ki jo hit ben 3. Nagy Apafi Mihály erdély fejedelme 10 jo ura sogora s éllete védelme vegső tészteletel[15] mént hívét íllete meg hídegűlt testét o sírbe tétett[e] 4. Nemzetes Apofi Ano [!] hítesével tízen hét Esztendöt elég tőllhete [el] 15 [ki] ís hogy férjéhez tisztit tené ezel [E] követ téttete emlékezetre fel 5. Neked ki ezt latod elleted ugy folyon [A] meg tőrőt nad szál nalad ne romolyon tégy jol még utban vagy lelked Készen áljon 20 töled a meg holtra ilyen áldás száljon 6. [nyu]gogyal tsendesen jo Gilányi Gergely[16] Elleget fárasztot a rabotás mühely, tested nyugvására Keszitette e hely [vég tro]mbita [szór]a melyböl osztan [felkelj].

[15] [tésztelete<t>l]
[16] [Gelrgely]

Rövidítések és irodalomjegyzék

Bod
1766 *Hungarus Tymbaules continuatus. Seu Grata ac Benedicta Hungarorum quorundam Principium, Heroum, Magnatum Toga et Sago, Domi Militiaeque inſignium, Virorum Eruditione ac Prudentia clarorum, Feminarum Honeſtatis Fama ac Pietatis ſtudio illuſtrium Ex Epitaphiis Renovata Memoria.* Quam Ex cineribus excitavit Petrus Bod de Felsö-Tsernáton U. D. Miniſter Magyar Igenſis. Nagyszeben, [é. n.].

Csorba
2005 Csorba Csaba: *Szerencs műemlékei.* In: *Szerencs monográfiája.* Szerk. Frisnyák Sándor – Gál András. Szerencs, 2005. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Szerencs/konyv/005_szerencs_muemlekei.htm

RMKT XVII
1962 *Régi magyar költők tára, XVII. század 2. Pécseli Király Imre, Miskolczi Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei.* S. a. r. Jenei Ferenc, Klaniczay Tibor, Kovács József, Stoll Béla. Bp., Akadémiai, 1962.

1986 *Régi magyar költők tára, XVII. század 11. Az első kuruc mozgalmak korának költészete (1672–1686).* S. a. r. Varga Imre. Bp., Akadémiai, 1986.